

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

УДК 130.2:141.7(091)(470)«17»

КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК РОСІЇ У XVIII СТОЛІТТІ: БОРОТЬБА ТЕНДЕНЦІЙ І ТРУДНОЩІ ПРОГРЕСУ

Бурий А.Р.

Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка

Автор аналізує специфічні особливості культурно-історичного розвитку Росії XVIII ст. Крізь призму боротьби західницьких і слов'янофільських тенденцій досліджуються європеїзація та секуляризація культури, з'ясується значення петровських реформ. Доведено, що в Росії вестернізація парадоксально поставала як засіб її орієнтації, а позірна демократизація життя слугувала зміцненню абсолютизму східно-деспотичного типу. У цьому контексті проаналізовано феномен «демократії несвободи». Встановлено непослідовність секуляризаційних процесів, що відбувалися у російській культурі XVIII ст., порівняно з європейським Просвітництвом.

Ключові слова: російська культура, європеїзація, секуляризація, західництво, слов'янофільство, «демократія несвободи».

Постановка проблеми у загальному вигляді. Оцінка російської культури XVIII століття вкрай неоднозначна. Зокрема, слов'янофіли критикували її за копіювання й наслідування, за відрив від давньоруських традицій, за секуляризацію, яка не найкраще позначилась на духовності російського народу. Західники натомість вважали, що запозичення європейського досвіду було необхідним, щоб подолати відсталість Росії, її культурну відособеність, а також переорієнтувати віковий вплив православ'я, який не найкраще позначився на розвитку російської науки та суспільної думки¹, спричинюючи своєрідну герметичність світогляду народу і виховуючи в ньому покритість вітчизняній тиранії². «Будь-яка спроба подати російську культуру у вигляді цілісного, історично безперервного явища, що володіє своєю логікою і вираженою національною своєрідністю, наштовхується на певні внутрішні складнощі та суперечності. Щоразу виявляється, що на будь-якому етапі свого становлення та історичного розвитку російська культура наче двоїться, постаючи водночас двома відмінними одне від одного обличчями. «Європейське» й «азіатське», осідле й кочове, християнське й язичницьке, світське та духовне – ці та подібні «пари» протилежностей властиві російській культурі з найдавніших часів і зберігаються фактично до наших днів. «Двовір'я», «дводумство», «двовладдя», «розкол» – ось лише деякі зі значущих понять, які виявляють себе вже на стадії давньоруської культури» [13, с. 417–418]. Звісно ж, можна сперечатися з авторами стосовно ролі давньоруських здобутків в історії культури Росії

(це може стати – і вочевидь уже стало – підґрунтям окремих історико-культурологічних досліджень³), однак заявлені ними формулювання напрочуд влучні та конкретні.

Аналіз останніх публікацій. Серед розлогого комплексу філософських і культурологічних досліджень, у центрі яких постає російська культура її класичного періоду, варто особливо наполягати на доробку М.С. Кагана [10], цінність якого підкреслюється насамперед тим, що автор намагається аналізувати культуру Російської імперії саме в її суперечливості, антиномічності тенденцій, а також авторського колективу під керівництвом Г.С. Кнабе [13], який вигідно вирізняється глибиною та неангажованістю – порівняно з іншими (наприклад, «класичною» «Культурологією» за редакцією А. Маркової [12, с. 442–460]), які «грішать» однобокністю й «канонічністю». Вважаємо за необхідне підкреслити висновки Н. Дейвіса [8] стосовно ролі й значення реформаторства в російській історії. При цьому пропонується стаття є продовженням наших досліджень, започаткованих низкою попередніх публікацій [2, с. 237–298; 3; 4; 5; 6]. Ці статті об'єднує **спільна мета** – розлоге й максимально неупереджене дослідження світоглядних засад історичного розвитку російської культури її класичного періоду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ознайомлення Росії з європейською культурою відбувалося декількома шляхами: запрошувалися на роботу до Росії іноземні майстри промислової, військової, архітектурної справи, купувалися твори європейського мистецтва, посилялися державним коштом на стажування за кордон російські майстри різних сфер⁴. Зі середини XVIII ст. окреслюється певна синхронність розвитку російської культури відповідно до загальноєвропейських тенденцій. Відтепер усі нові культурні рухи й художні напрями приходять зі Заходу й укорінюються на російському ґрунті (бароко, рококо, класицизм, романтизм). За Л. Гумільовим, «вісімнадцяте століття стало останнім сто-

¹ На їхню думку, західний досвід був перероблений і належно укорінився на російському ґрунті, відігравши свою загалом позитивну культурницьку роль.

² Ще один варіант оцінки здобутків російської культури – доведення її цілковитої вторинності, порівняно зі західноєвропейською, заперечення її самобутності й оригінальності у плані «продукування» передових настроїв епохи, наполягання на тому факті, що жоден із російських філософів не створив цілісної концепції на кшталт німців тощо.

³ З останніх популярних розвідок варто згадати книгу О. Криштопи й А. Охрімовича [11, с. 14–49].

літтям акматичної фази російського етногенезу. У наступному столітті країна увійшла в цілком інший етнічний час – фазу надлому» [7]. Серед найважливіших особливостей російської культури XVIII століття – її «європеїзація», тобто багатогранний процес прилучення російської культури до найкращих досягнень європейської. Проникнення західних впливів у Росію почалося ще в попередньому столітті: віддавна у Москві існувала німецька слобода, російській торгівлі та промисловості було багато англійців і голландців, які фрагментарно ознайомилися росіян з окремими здобутками своїх культур, особливостями традицій та звичаїв своїх народів. Проте це були лише перші симптоми нової тенденції у розвитку російської культури, яка згодом постає магістральною й підтриманою найвищими ініціативами очільників імперії. Повною мірою вона проявляє себе саме у XVIII столітті.

Друга тенденція у розвитку російської культури XVIII століття – це те, що чітко означене російським словом «обмірщення», тобто помітне проникнення у неї світських начал, відхід від церкви й релігійних канонів. Цей процес охопив усі без винятку сфери культури (освіту, видавничу справу, мистецтва, побутовий уклад). Якщо на Заході до цього часу вже фактично сформувалася світська культура, то Росії довелося за 50 років у всіх царинах надолужити цей шлях, який в Європі тривав два-три століття, причому «обмірщення» культури тут не набувало таких гострих богоборчих рис, як це подекуди відбувалося в європейських країнах. Російська культура XVIII століття феноменальним чином увібрала проблематику європейської культури трьох попередніх століть, поєднавши в собі риси і Ренесансу, і Просвітництва.

Період у розвитку російської культури, який означав поступовий її перехід від епохи давньої Русі до Нового часу (у тому числі й феноменального велетня – російської класичної культури XIX ст.), пов'язаний з петровськими реформами (перша послідовна спроба модернізації Росії «зверху»). Головний зміст петровських реформ складала **секуляризація культури**, яка зруйнувала її середньовічну цілісність. Будучи логічним продовженням драматичних процесів російського релігійного розколу, смуга петровських реформ,

пройнята пафосом секуляризації, розчленувала єдину до того російську культуру (синкретичну «культуру-віру») на «культуру» й «віру», тобто на дві культури – світську та релігійну (духовну). При цьому релігійна вітка культури відходила на периферію національно-історичного розвитку, а світська культура вкорінювалася в осередді культурного життя, набуваючи самодостатнього характеру. Здійснена Петром I церковна реформа сприяла сакралізації найважливіших світських інститутів і феноменів культури та породженню нового, специфічного для російської культури явища – «світської святості» [7]. Воно виражалося в таких різних за своїм характером рисах, як сакралізація монарха, класиків літератури, ізоляціонізм, державне, конфесійне і національне самовдоволення. За М. Бердяєвим, саме в цей час стала складатися здатність «релігійної енергії російської душі перемикається і скеровуватися до цілей, які вже не є релігійними» [цит. за: 13, с. 419], тобто соціальних, наукових, художніх, політичних. Плюралізм, який виник як підсумок такого розколу культури, природно укладався в барокову модель змагальності різних світоглядних тенденцій і принципів, коли в одному семантичному просторі стикалися в напруженому діалозі, супереччі песимізм і оптимізм, аскетизм і гедонізм, «шкільна» схоластика і дилетантизм, дидактизм і розважальність, етикет і сенсаційність, константність та окказіональність.

Долаючи статичність, російська культура XVIII ст. поступово почала перейматися принципом історизму: історія відтепер сприймається не як приречення, не застигла вічність, еталон, ідеал світобудови, а як ілюстрація й урок сучасникам, результат участі людини в ході подій, підсумок свідомих дій і вчинків людей, поступальний рух світу від минулого до майбутнього (звідси – розвиток у XVIII ст. професійного наукового інтересу до вивчення національної історії та досвіду художнього її осмислення в літературі).

Крім соціокультурного розколу, породженого секуляризацією, в російській культурі XVIII ст. окреслилися ще дві конфронтаційні тенденції: між «освіченою» меншістю (культурною елітою) й консервативно налаштованою більшістю («неосвіченою» масою), а також між прозахідно налаштованими поборниками реформ та їхніми противниками, які відстоювали східну самобутність Росії, культурне «почвенництво». Спочатку обидві соціокультурні конфронтації збігалися: сподвижники Петра та його критики⁵.

У різні часи критики давали діаметрально протилежні оцінки Петру I⁶. Дехто оцінював його реформи як такі, що згубили Росію. Інші історики захоплювалися Петром Великим, як характеризувала його офіційна імперська історіографія. Певні дослідники високо оцінювали прагнення Петра провести реформи, але критикували погану підготовку до них. Якщо Михайло Ломоносов дав Петру захоплену оцінку: «С кем сравню Великого Государя? Я вижу в древности и в новых кременах обладателей, великими названных. И правда, пред другими велики. Однако пред Петром малы» [14, с. 610–611], то через два століття Лев Толстой писав так: «С Петра I начинаются особенно поразительные и особенно близкие и понятные нам ужасы рус-

⁴ Варто наголосити на тій значній ролі, яку відіграли українці в культурному житті Росії. «Не було жодної сфери інтелектуальної та художньої діяльності в Російській імперії XVIII ст., де б не проявили себе вихідці з Лівобережної України (Гетьманщини). Вони репрезентовані в політичному житті, освіті, науці, літературі, журналістиці, музиці, живопису, не кажучи вже про церковне життя» [9]. Міграція українських культурних діячів у Росію розпочалася у середині XVII ст. й особливо розмаху набула у другій половині XVIII ст. За визначенням Юрія Шевельова, це був своєрідний ідеологічний рух, прагнення реалізувати свій духовний потенціал у державі, могутніший у воєнному і політичному відношенні, але на той час менш розвинутий у культурному. Київські вчені принесли у Москву власну модель системи освіти, сприяли появі нових жанрів у літературі, мистецтві, живописі. Відтік інтелектуальної еліти з українських територій був особливо масштабним у 1760-их рр., тут свою роль відіграла, зокрема, ліквідація гетьманства, а пізніше – знищення Січі.

⁵ Ще наприкінці XVII ст. полемічно стикалися «мужицька» (але своя) культура «світлої Русі» і вчена (але чужа) культура «західництва» та «слов'янофілства» (полеміка карамзіністів і шишковістів) – вони уже були представлені різними діячами культури.

⁶ Петровські реформи були вельми суперечливим і неоднозначним процесом. Це й не могло бути інакше в умовах соціокультурного та релігійно-духовного розколу країни, з одного боку, глибоко вкоріненої в архаїку патріархальності й Середньовіччя, з іншого – рішуче невтримної у бажанні синхронізуватися з Новим часом.

скої історії... Беснующий, пьяный, сгнивший от сифилиса зверь четверть столетия губит людей, казнит, жжет, закапывает живьем в землю, заточает жену, распутничает, мужеложествует, пьянствует, сам, забавляясь, рубит головы, кощунствует, ездит с подобием креста из чубуков в виде детородных органов и подобием Евангелий – ящичков с водкой... коронує блядь свою и своего любовника, разоряет Россию и казнит сына... и не только не поминают его злодейств, но до сих пор не перестают восхвалять доблестей этого чудовища, и нет конца всякого рода памятников ему. После него начинается ряд ужасов и безобразий подобных его царствованию...» [16, с. 568]. За Н. Дейвисом, «дивакуватим пристрастям Петра – моделюванню кораблів та забавам з олов'яними солдатиками – можна протиставити його колосальну зневагу до безмірних людських страждань, що завжди супроводили чимало його проєктів, як-от будівництво Санкт-Петербурга. Цареві, що міг уранці спостерігати, як закатували до смерті його невинного сина і спадкоємця, а ввечері подавався на непристойну двірську розвагу, не так уже й далеко до Нерона, навіть якщо він і вивів Росію «з небуття в буття»» [8, с. 671].

Реальна картина російської культури XVIII ст. ускладнювалася тим, що ідеї лібералізму й західницькі реформи нерідко породжувалися владними структурами – монархом та його найближчим оточенням, а охоронно-консервативні й «почвенницькі» настрої йшли «знизу», збігаючись з настроями народних мас і більшості провінційного помісного дворянства, йдучи корінням в традиційну культуру Русі. Втім, «революційні» починання «верхів» самі собою були вельми відносними та внутрішньо суперечливими. Європеїзуючи Росію, Петро, Єлизавета й Катерина II і тут довели до крайності ту межу їхньої влади, яка зближувала її зі східними деспотіями [10, с. 157–158]. Іншими словами, в Росії XVIII ст. вестернізація парадоксально поставала як засіб її орієнтації, а зовнішня демократизація життя слугувала зміцненню абсолютизму східно-деспотичного типу. Дарування Катериною II нових «вольностей» дворянству було органічно пов'язане з посиленням кріпацтва, а апологія «освіченої монархії» була не більш як парадним фасадом східного абсолютизму (державинська Феліца – не дарма «киргизкайсацька царівна», а її придворний сановник має титул «мурзи»). Численні «зловживання наростали з величезною швидкістю. Їх практично неможливо було викоринити, адже держава ... сама їх і породжувала» [15].

Влучну характеристику суперечливостей російської культури й духовності знаходимо у М. Бердяєва: «Росія – найбездержавніша, найанархічніша країна світу. І російський народ – найаполітичніший народ, який ніколи не умів об'яштовувати власну землю...»

Росія – найбільш державницька та найбюрократичніша країна світу; усе в Росії перетворюється на інструмент політики. Російський народ створив наймогутнішу у світі державу, найвеличнішу імперію. Від Івана Калити послідовно і вперто «збиралася» Росія й досягнула обширів, що вражають уяву всіх народів. Сили народу... віддаються колосу державності... Інтереси тво-

рення, підтримання й оберігання величезної держави посідають цілком виняткове й домінуюче місце в російській історії... Особистість була придушена велетенськими масштабами держави з її непосильними вимогами.

Таємнича суперечність присутня у ставленні Росії та російської свідомості до національності... Росія – найбільш нешовіністична країна у світі. Націоналізм у нас завше справляє враження чогось неросійського, надуманого, чогось неприродного... Російському народові геть не притаманні агресивний націоналізм, схильність до насильницької русифікації.

Росія – найбільш націоналістична держава світу, країна небачених ексцесів націоналізму, пригнічення підлеглих націй русифікацією, країна національних хвастоштів, країна, де все націоналізовано, навіть вселенська церква Христова, країна, яка вважає себе єдиною обраною й відкидає всю Європу, як гниль і виплід диявола, приречений на загибель.

Російська історія виплодила виняткове явище – цілковиту націоналізацію церкви Христової, яка визначає себе як вселенську. Церковний націоналізм – характерне російське явище.

Росія – країна нечуваного сервілізму й несамовитості покірливості, країна, позбавлена усвідомлення прав особистості, країна, що не захищає гідності особи, країна інертного консерватизму, поневолення релігійного життя державою...» [1, с. 274–277; 279; 283].

Парадокси культурно-історичного розвитку Росії у XVIII і в першій половині XIX ст. отримали концентроване вираження у так званій «**демократії несвободи**». Йдеться про те, що і російське дворянство відчувало на собі прес тих самих найтяжчих умов, у які воно, в силу історичної діалектики, поставило більшість населення країни. Не можна бути вільним, пригнічуючи інших, не може бути вільним народ, який уярмлює інші народи. Але народ, який не вільний, прагне повалення цієї несвободи. І оскільки він прагне до її повалення, остільки інтереси його звільнення збігаються з інтересами всіх пригноблених. Якщо російське самодержавство у всіх своїх соціокультурних проявах виступало як централізувальна сила, то представники російської культури XVIII ст., які уособлювали тенденції звільнення, поновлення, динамічного розвитку, були силою децентралізувальною. Отже, в ядрі російської культури означилися дві взаємовиключні схильності – доцентрова (орієнтована на збереження національної своєрідності) й відцентрова (спрямована на розмивання національної специфіки та вихід за межі такої детермінації), яким надалі належить грати в російській культурі чільну роль.

Російське Просвітництво сильно відрізнялося від західноєвропейського вже тим, що класицизм, який реалізував ідеологію абсолютизму, не передував йому, як це було, наприклад, у Франції, а супроводжував, точніше – його здійснював. Ідеї соціальної рівності, позастанової цінності людини, співзвучності її почуттів природі, творчим здібностям незалежно від походження і т.п., які розвивалися на Заході під впливом буржуазно-демократичних процесів, в Росії XVIII ст. вступали в нерозв'язну суперечність з кріпосницькою системою, неправовою державою, само-

державством як ідеалом національно-державного устрою, зневагою до особистості (у тому числі творчої), консерватизмом православ'я з його месіанськими мотивами. Незважаючи на всі суперечності російського Просвітництва, у XVIII ст. поширення в Росії набули ідеї Вольтера і Руссо, деїзму і масонства, що характеризуються неприйняттям офіційної церкви й освіченого абсолютизму; при цьому важливо, що, на відміну від Заходу, серед російських просвітників загалом були непопулярні матеріалістичні й атеїстичні ідеї (при всьому інтересі російського суспільства до натурфілософії і вільнодумства). Тут позначилася непослідовність і суперечливість секуляризаційних процесів, що відбувалися у російській культурі XVIII ст.: абсолютна меншість «освіченого дворянства» в принципі не могла гарантувати стабільного модернізаційного процесу в Росії, позаяк йому протистояла абсолютна більшість

російського суспільства, що стояла на позиціях традиціоналізму й відкидала реформи і реформаторів як пособників антихриста.

Отже, на відміну від багатьох розвинених культур Західної Європи, де формування національної класики було пов'язано з початком епохи Відродження, з епохою класицизму або епохою Просвітництва, в Росії класична культура почала формуватися відносно пізно – на рубежі XVIII–XIX ст. Дев'ятнадцяте століття в історії культури Росії займає особливе місце: це – століття небувалого злету, коли Росія висунула геніїв у всіх сферах духовної культури. Якщо в економічному і соціально-політичному розвитку Росія тоді дуже відставала від передових європейських країн, то в культурних досягненнях вона йшла врівень з ними. **Це робить перспективним аналіз розвитку російської культури з огляду на її бінарні смислові опозиції у XIX столітті.**

Список літератури:

1. Бердяев Н. Судьба России // Н.А. Бердяев. Судьба России: сочинения / Н.А. Бердяев. – М.: ЗАО Изд-во ЭКСМО-Пресс; Х.: Изд-во Фолио, 1998. – (Серия «Антология мысли»). – С. 267–476.
2. Бурий А. Культура XVIII–XIX століть. Академічний курс / Андрій Бурий. – Дрогобич: Видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2014. – 984, [180] с.
3. Бурий А. Деякі специфічні риси російської культури XVIII століття / А.Р. Бурий // «Політологія, філософія, соціологія: контури міждисциплінарного перетину»: матеріали другої міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 10–11 жовтня 2014 року) / за загальною редакцією д. політ. н., професора Д.В. Яковлева. – Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2014. – С. 151–154.
4. Бурий А. Парадокси культурно-історичного розвитку Росії у XVIII столітті / А.Р. Бурий // «Історія, проблеми та необхідні умови становлення громадянського суспільства в Україні»: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 30–31 січня 2015 року). – Львів: ГО «Львівська фундація суспільних наук», 2015. – С. 39–42.
5. Бурий А. Про особливості культурного розвитку Росії XVIII–XIX ст. / А.Р. Бурий // Творчість М.О. Лосського у контексті філософії та культури російського Срібного віку: Матеріали Міжнародної наукової конференції 2015 р. / ред. колегія: В.С. Возняк (головний редактор), Г.С. Аляев, В.В. Лімонченко, О.А. Ткаченко. – Дрогобич: ТзОВ «Трек-ЛТД», 2016. – С. 227–249.
6. Бурий А. Російська культура XVIII століття: боротьба тенденцій і труднощі прогресу / А.Р. Бурий // «Актуальні питання та проблеми розвитку сучасної цивілізації: історичні, соціологічні, політологічні аспекти»: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Херсон, 17–18 квітня 2015 р.). – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2015. – С. 19–22.
7. Гумилёв Л. От Руси до России / Л.Н. Гумилёв. – Режим доступа: <http://gumilevica.kulichki.net/R2R/r2r03e.htm#r2r03chapter6>
8. Дейвіс Н. Європа: Історія / Норман Дейвіс. – К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2006. – 1464 с.
9. Дзюба О. Українці в культурному житті Росії (XVIII ст.): Причини міграції / Олена Дзюба [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/vzaimo/vz10.htm>
10. Каган М. Введение в историю мировой культуры. Книга вторая / М.С. Каган. – СПб.: ООО Издательство «Петрополис», 2003. – 320 с.
11. Криштопа О. Україна: загартована болем. Тисяча років самотності / Олег Криштопа, Андрій Охримович. – Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2015. – 544 с.
12. Культурология: История мировой культуры / под ред. проф. А.Н. Марковой. – М.: Культура и спорт, ЮНИТИ, 1998. – 600 с.
13. Культурология: История мировой культуры / Г.С. Кнабе, И.В. Кондаков, Т.Ф. Кузнецова и др.; под ред. Т.Ф. Кузнецовой. – М.: Издательский центр «Академия», 2003. – 607 с.
14. Ломоносов М. Слово Похвальное блаженным памяти Государю Императору Петру Великому, говоренное Апреля 26 дня 1755 года / М.В. Ломоносов // Ломоносов М. Полное собрание сочинений. – Т. 8: Поэзия, ораторская проза, надписи, 1732–1764. – М. – Л.: Изд-во АН СССР, 1959. – С. 584–612.
15. Лотман Ю. Беседы о русской культуре. Быт и традиции русского дворянства (XVIII – начало XIX века) / Ю.М. Лотман [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Lotman/01.php
16. Толстой Л. Варианты к «Николаю Палкину» / Л.Н. Толстой // Л.Н. Толстой Полное собрание сочинений. – Т. 26: Произведения 1885–1889. – М.: Гос. изд-во «Художественная литература», 1936. – С. 563–570.

Бурый А.Р.

Дрогобычский государственный педагогический университет
имени Ивана Франко

КУЛЬТУРНО-ИСТОРИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ РОССИИ В XVIII ВЕКЕ: БОРЬБА ТЕНДЕНЦИЙ И ТРУДНОСТИ ПРОГРЕССА

Аннотация

Автор анализирует специфические особенности культурно-исторического развития России XVIII в. Сквозь призму борьбы западнических и славянофильских тенденций исследуются европеизация и секуляризация культуры, выясняется значение петровских реформ. Доказано, что в России вестернизация парадоксально выступала средством её ориентализации, а внешняя демократизация служила укреплению абсолютизма восточно-деспотического типа. В этом контексте проанализирован феномен «демократии несвободы». Установлена непоследовательность секуляризационных процессов, происходивших в российской культуре XVIII в., по сравнению с европейским Просветительством.

Ключевые слова: российская культура, европеизация, секуляризация, западничество, славянофильство, «демократия несвободы».

Buryi A.R.

Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University

CULTURAL HISTORY OF RUSSIA IN THE EIGHTEENTH CENTURY: THE CLASH OF TENDENCIES AND DIFFICULTIES OF PROGRESS

Summary

The author analyses specific phenomena of Russia's cultural history in the 18th century. The phenomena of Europeanization and secularization are studied from the perspective of both Westernizers and Slavophiles clashing at the time. In this context the author evaluates the government reforms of Peter, the Great. The author proves that in Russia the process of Westernization paradoxically appears to be the tool for Russia's Orientalization, while the seeming democratization proves to be the tool for strengthening of the east-despotic type of absolutism. As an example of the latter, the phenomenon of «democratic unfreedom» is analyzed. The author draws attention to the inconsequence of secularization in Russian culture in comparison with those occurring in Europe in the Age of Enlightenment.

Keywords: Russian culture, Europeanization, secularization, Westernizers, Slavophiles, «democratic unfreedom».